

IZ KNJIŽEVNOG DNEVNIKA

U srcu ljeta (Crni biseri naše insularne proze)

Ivica Duhović Žaknić, Žrnovo
ivica.zaknic@gmail.com

Foto: Dino Cetinić

srpanj 2020.

Srce je ljeta, vrelog i nesmiljeno suhog...

Ne znam kako mi se ta knjiga našla u rukama, nisam premještala knjige na policama odvajajući što bih nekome mogla darovati jer knjige postoje da bi se čitale, a ne da čame i neizbježno skupljaju prašinu na mojim policama i u škafetinima. Prije sam običavala spakirati ih nekoliko i poslati jednoj bolničkoj biblioteci kao donaciju... da, postoje bolnice kod nas koje svojim pacijentima nude knjigu, čitanje kao terapiju, i postoje ljudi koji čitaju, ne samo pacijenti. Sad ponekad posudim mladim ljudima knjigu, sretna sam da su mi je zaiskali, i ne očekujem povrat. Unatoč tome knjige kao da se množe u mojoj biblioteci i ima ih posvuda: na stolu, na krevetu, u policama, često i na podu, sve ih je više, osim onih mojih, autorskih, one samo nestaju.

U srcu ljeta jedna knjižica sama mi je uletjela u ruke: mala, sva žućkasta, s listovima na kojima tragovi perforiranja ili nepreciznog rezanja govore ili o oskudnim mogućnostima ili o manjkavom tiskarskom umijeću, *U SRCU LJETA*, Ivan Dragojević, MH Split 1967., za izdavača Ante Sviličić, tisak Slobodna Dalmacija... Na unutarnjoj strani klapne fotografija autora: mlad, kosat čovjek s onom romantičnom uzbrdo frizurom kakve su se nosile u mom djetinjstvu, očiju zasjenjenih gustim obrvama ispod kojih su sletjeli crni leptiri, čvrsto stisnutih usnica, zamišljen, ozbiljan, tužan, sjetan, uplašen?, nekako starinski lijep, baš lijep... U škrtij bilješci o piscu doznajem da je rođen 28. siječnja 1934. u Veloj Luci, da je objavljivao priče u *Razlogu*, *Mogućnostima*, *Kolu*, *Telegramu* i *Poletu*, da mu je ovo prva knjiga priča... I to je sve! Baš su se urednici potrudili oko pojedinosti iz piščeva života,

Na unutarnjoj strani klapne fotografija autora: mlad, kosat čovjek s onom romantičnom uzbrdo frizurom kakve su se nosile u mom djetinjstvu, očiju zasjenjenih gustim obrvama ispod kojih su sletjeli crni leptiri, čvrsto stisnutih usnica, zamišljen, ozbiljan, tužan, sjetan, uplašen?, nekako starinski lijep, baš lijep...

mislim... Gledam naslove u sadržaju na kraju, znakoviti naslovi mislim: *Zid*, *Duh moga oca*, *Kako ćeš tako bezruk*, *Žeđ*, *Dno*, *Ubila ga sreća*, *Zmijske naseobine*, *Samci*, *Bit ćeš ružan mrtvac*, *Ljubi Boga i motiku*, *Otjecanje*... Hrlim u priče znakovitih naslova: u uglove otočanskog siromaštva, prokletstvo ljepote, među djecu koja su odrasla prije nego što su se rodila, žene kojima je muž umjesto ljubavi dao motiku u ruke, srećem Nju koja s trbuhom do zuba obavlja teške poslove na gradnji obiteljske kuće pri čemu ispušta težak kameni prag, za što ju je muž isprebijao i obesviješćenu bacio u jamu iskopanu za gustirnu, zabranjujući nazočnima da joj pomognu na bilo koji način... Vrtim se u krugu od okrutnosti, neprosvijećenosti, zloće, mržnje, tradicijskih mrakova jer tradicija nema uvijek

svijetlo, humano lice klapske pjesme koje rado pokazujemo turistima, ili tanaca na nekoj pijaci u ljetnu večer, do hlepnje sina za apsolutnim vlasništvom nad očevim imanjem jer sestre i majka su *one kuje* (! zvuči mi poznato...) čije to ne može i neće biti jer samo sinovi imaju ekskluzivno pravo nasljeđivanja, možebit to nigdje ne piše ali to je zakon... do kažnjavanja sina razmetnoga kojega otac kažnjava na neviđeno i nečuveno beščutan način (obješenom mu opožaruje dlakava područja na tijelu...) koji je njegovo prirodno samorazumljivo pravo i nikome ne pada na pamet osporiti ga.

Na požutjelim rubovima stranica knjige zapisi i komentari olovkom, većina njih su moji, prepoznajem svoj rukopis jer nije se promijenio kroz sve te godine, premda se ne sjećam da sam knjigu ikad čitala, čak ni prije puuuuno godina, Ivan Dragojević????, ne sjećam se ni odkud mi ta knjiga, ni tko mi ju je dao, nekako mislim da je nisam kupila u knjižari, premda smo krajem šezdesetih u Korčuli imali knjižaru s bogatim izborom knjiga, nisam je kupila ni u inozemstvu premda sam tih godina švercala iz Stuttgarta kod nas zabranjenog Solženjicina (Jedan dan Ivana Denisoviča), kažem

švercala jer policajac na carini nije se udostojao ni pogledati moje knjige, pažnju mu je privukla moja krznena jakna, vrlo šik! rekao je, yu-isljednička inačica Kirka Douglasa tražio je račun ili dokaz da sam u toj jakni i odletjela bila u Njemačku, luksuz i skupocjenosti bili su nepoželjni, neprijatelji, ali knjige!?, koga je bilo briga za knjige?, policajac u zračnoj luci u Čilipima očito nije imao naputak za pljenidbu opasnih knjiga i nepoćudnih autora; a nema na knjizi nikakva pečata moguće biblioteke od koje sam je mogla posuditi i ne vratiti, činila sam to ponekad ako bi mi knjiga jako prirasla srcu i nisam joj mogla odoljeti, onda bi ona promijenila vlasnika ali nismo to zvali krađom nego posvojenjem, još i danas u kućnoj biblioteci čuvam neku posvojčad...

No, *U SRCU LJETA* nije posvojče. Pregledavam i gonetam svoje bilješke na rubovima stranica, uglavnom su vezane za stil, metafore, sintagme, na jednoj stranici ističu eufemizam *biti pozvan na informativni razgovor* – eufemizam za biti uhićen?!, potom ustuknu nad ćelavim i sijedim jadom kamene goleti... ćelava i sijeda kamena golet je moja čudesna, blistava, jedinstvena mrkenta?!, nad ribama koje se polako vuku površinom plavih tišina,

nad ženom koja bi zajahala mazgu kao vojskovođa svoga konja, nad njom koja svog onemoćalog muža tuče šakama po glavi: i umri!... umri!, u mome svijetu ona bi vikala: crkni!, crkni više!, nad mrakom u očima jutro jer jutro bi valjda trebalo nositi svjetlost u očima... Kod Dragojevića je sve otočno i otočansko suprotno od mogala!, moja raskoš mrkente - po oblicima, mirisima, i pričama koje nudi, njemu je ćelavi i sijedi jad kamene goleti, ponavljam se jer gotovo da me je uvrijedila ta njegova formulacija!, njegove ribe vuku se polako površinom plavih tišina a moje strelovito nestajahu u prozirnom tirkizu osujećujući moju nakanu i pokušaj da ih uhvatim golim rukama... Ali čiji je onaj drugi, lijepi, pravilni rukopis?, nedovršeno, hridi, molitva, stine, magarac, ribe... na zadnjoj korici običnom dobro naoštrenom olovkom napisana cijela niska već vremenom gotovo pobrisanih riječi, autor kojih je, čini se, bio uvjeren kako će ta knjiga biti samo njegova, zavazda njegova... A onda ju je dao meni?!...

I bljesak u mojoj glavi, pred očima: znam! Petar Šegedin! Petar. Još i danas živ u mojim sjećanjima, kao da je bilo jučer: Sjedili smo na njegovoj verandi u Orebiću, bilo je to krajem sedamdesetih prošlog

*I bljesak u mojoj glavi, pred očima: znam! Petar Šegedin!..
Dao mi je malu knjižicu i rekao je čitajte ovo! Ne: pročitajte jer nije želio rabiti svršeni glagol...
A o piscu, našem otočaninu niti riječi, što mi se nije ukazalo neobičnim jer Petar je bio suzdržan čovjek.*

stoljeća, kad sam iz *Djece Božje* vadila dijelove teksta i prilagođavala ih scenskom kazivanju za „Kuneje“ (1978.), i bilo je ljeto, obično smo se viđali ljeti, došla bih trajektom k njemu poslije njegovih dugih jutarnjih šetnji do Gospe od Karmela i natrag, ili prema Vignju gdje imam jednog rođaka koji me još jedini posjećuje i pita *trebam li njegovu pomoć, donese mi damižanu postranskoga vina, ulja... mali Čive, poznajete maloga Čiveta?*, dakako – prije nego što je preselio u Viganj taj Šegedin i ja sjedili smo

u istoj klupi, učitelj povijesti smjestio nas jedno do drugoga jer sam ja bila kolerična brbljavica, a Čive je bio miran šutljivac... da!, i tada smo ga zvali Čive... Ponekad sam čekala dok se Petar vrati, sjela bih u pleteni naslonjač i čekala, otkrivala pogledima ne odveć njegovani vrt, pitospore i hibiskuse, znala sam da će doći... Ponekad je s njim bila i njegova lijepa i tiha supruga koju sam svrstavala u kategoriju ženamadona i koja bi me uvijek ponudila limunadom od domaćih limuna... Dao mi je malu knjižicu i rekao je čitajte ovo! Ne: pročitajte jer nije želio rabiti svršeni glagol... A o piscu, našem otočaninu niti riječi, što mi se nije ukazalo neobičnim jer Petar je bio suzdržan čovjek.

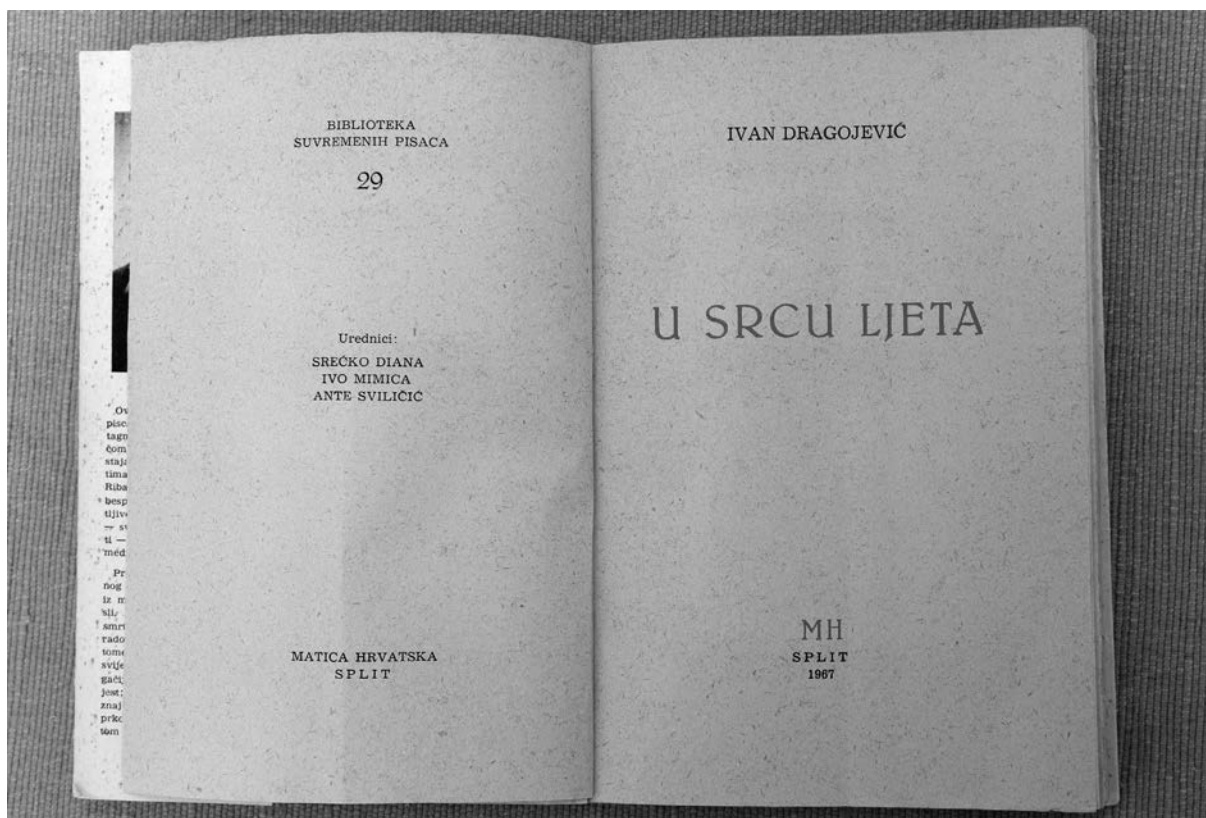
Slijedeći njegove riječi čitam Ivana Dragojevića poslije četrdeset godina. Čitam vjerojatno drukčije nego kad sam bila mlada. I kao da mi je prvi put. Primjećujem je ali me ne zaokuplja visoka stilska kakvoća pisanja, stanovita jezična punina, slutnja starinskog otočanskog govora, samo slutnja jer Dragojević je dosljedno privržen hrvatskom jezičnom standardu, zaokupljena sam vremenom i likovima, njihovom dubokom ljudskom tragikom, nisam nimalo ravnodušna, zgomljena sam mrakom koji me s požutjelih stranica zapljuskuje u velikim valovima izazivajući u meni trbuhozborenje, pobunu, bol, mučninu... baš mučninu! Je li moguće da pisac ispod ovog svijetlog i toplog nebosklona, uz najbistrije more na svijetu, na otoku koji ja osobno često doživljam i osjećam kao blagoslov i istinsku Atlantidu (premda nije uvijek nježan prema meni!), nije uspio pronaći ni zrnce radosti, užitka, sreće, empatije, dobrote?, ni zrnce, ni fregulicu, ni mrvu, ni pinku, ni znahu!, nijedan ljekoviti osmijeh?, ni ushit, ni ljubav, nijedno otvoreno srce, nijedna otvorena vrata, a punistre te kuće ionako nisu imale. Samo otrovnost, strah – ne od duhova nego od živa čovjeka!, i neka duhovi lutaju svijetom i neka nas gledaju pakosno. *Plašimo ih se tek kad poprime izgled živa čovjeka. Strah dolazi od živa čovjeka.* (Ubila ga sreća). Samo tegobnost, škrtoću, tvrdoću, nelagodnost, olovnost misli i tijela, oskudicu i glad – premda ne posve eksplicitnu, jer Nju nikad nisu vidjeli da jede, mislim na ženu, Jaku (*Anđeo bez krila*) ali to ne znači da nije jela, samo je *nikad nisu vidjeli da jede...* A i mazge se u Ivanovim pričama hrane plodom kamena i svijetom suše!?, kakva je to hrana?, zašto mi je nikad nitko nije ponudio kako bi utažio moju djetinju glad?, čak se i vrsna kuharica

kod Dune u gradskoj vili a poslije na svakom piru u selu i šire, moja teta Dobrila smijala naglas receptu za juhu od kamena, kripno!, jako kripno rekla je i napunila mi tanjur pirničke goveđe juhe.

Je li moguće da pisac ispod ovog svijetlog i toplog nebosklona, uz najbistrije more na svijetu, na otoku koji ja osobno često doživljam i osjećam kao blagoslov... nije uspio pronaći ni zrnce radosti, užitka, sreće, empatije, dobrote?.. Samo otrovnost, strah – ne od duhova nego od živa čovjeka!

Pukušavam naći sugovornika u Veloj Luci koji bi mi ispričao više na temu Ivan Dragojević. Uzalud: ne znaju, taj nije živio ovdje, brat bliznac poznatijeg pjesnika Danijela Dragojevića... Ivan je odavno umro, ima on i kćer Jelenu, lijepo ime Jelena ne reagira na moj SMS u Messengeru, Jelena žena koje nema... ali vidim na fotografijama na FB da dolazi u očevu kuću u Veloj Luci, ne znam kako je umro, mislim da je bio bolestan reče mi netko usputno, imaš Wikipediju, nisam baš prijatelj s Wikipedijom, ali da vidimo:

- Brat nagrađivanog pisca Danijela Dragojevića... Zašto bi to bilo važno? Zašto tu činjenicu svi podcrtavaju?, spomenuo ju je čak i Petar kad mi je darovao knjigu, je li mi je darovao ili sam mu je trebala vratiti?
- Studirao komparativnu književnost u Zagrebu, radio kao fizički radnik i težak, pripovjedna proza hermetičkih i simboličnih struktura, „Vukodlaci“ 1969., Smrt gospodina Medara 1971., R2 1973., dječja proza „Kančenic“ 1984., (Je li to ono na što smo mi išli loviti: na kančelicu?) stalno varira temu odnosa pojedinca i društva...

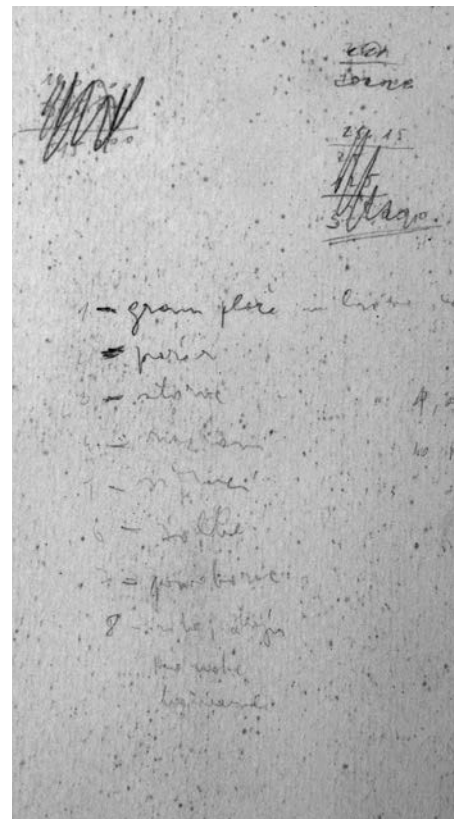
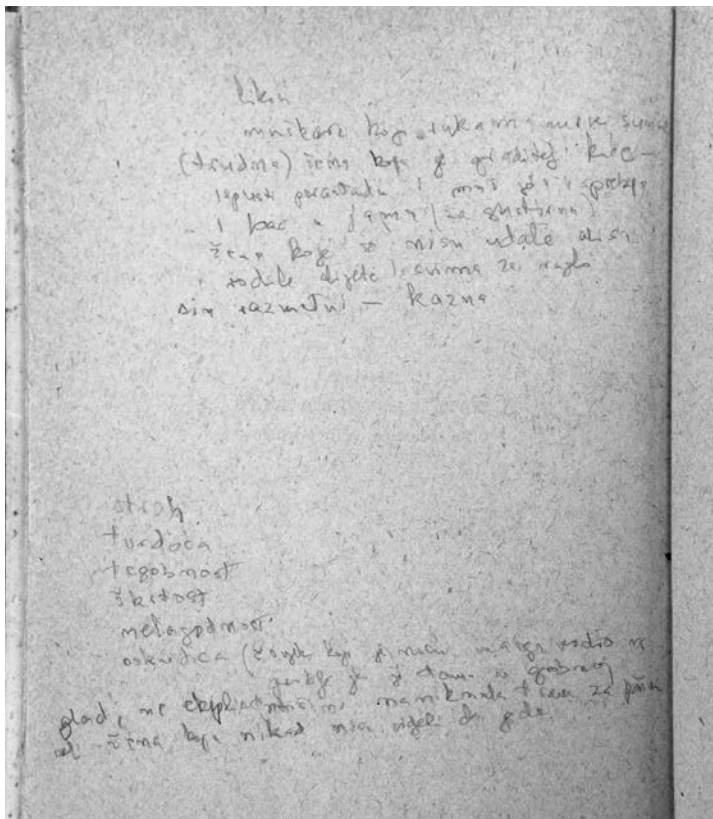

Hrvatski biografski leksikon ističe rad na obiteljskoj zemlji kao Ivanovo zaposlenje, i da godine 1953. prvi put biva osuđen na 7 mjeseci zatvora zbog pokušaja bijega preko granice. Jamačno je tada i nastala ona pjesma *Ista skula, isti bori?*, mislim i može bit sam u zabludi... Vazda u sukobu sa zakonom, osuđen i 1974., zbog romana *R2* kojega je naklada smjesta zaplijenjena jer Dragojević je u njemu tematizirao događanja na Daksi 1945. godine, tj. totalitarno društvo i policijsku državu koja ideološki totalitet postiže stalnim ubojstvima (stalnim ubojstvima?); roman je dakle zabranjen a autor je odrobijao godinu dana. Lepoglava, Turopolje i Stara Gradiška bili su mu znana mjesta, i kao da se sprijateljio s njima i činio sve kako bi opet dospio tamo, što mu je u dva navrata poslije 1974. i pošlo za rukom. Podatci o ta dva robijanja mi manjkaju, znam samo da je razlog oba puta bilo njegovo političko istupanje. Neki kažu da se je volio rugati sustavu, vlastima, što svaka vlast kažnjava vrlo širokom lepezom kazni, od izopćavanja iz društvene zajednice, stavljanja na margine fizičke i duhovne egzistencije, do utamničenja... Napokon je 1978. prebjegao na demokratski Zapad, gdje njegov *R2* doživljava emigrantsko izdanje, i gdje pisac boravi

u izbjegličkom logoru Traiskirchen kraj Beča, i gdje odlučuje ipak se vratiti u *R2*, zgrožen brutalnošću i nehumanim postupcima čuvara u toj varijanti zapadnjačkog humanog zatvora. E moj Ivane, mislio si da si u Lepoglavi, Turopolju i Gradiški staroj vidio i doživio sve na temu brutalnosti?! Ali u Traiskirchenu je bilo još brutalnije?, da ne povjeruješ... Ne mogavši progutati gorku pilulu razočaranja, krhkog zdravlja, sam, bos i izgledno dolazi na jugoslavensku granicu, gdje ga hitro ščepaše njegovi stari znanci, i na četiri godine strpaše u zatvor.

Čitam književne kritičare, ili tek kritizere?, koji kažu da je pisanje Ivana Dragojevića izvan ondašnjih dominantnih struja, čime sam tek djelomično suglasna jer dominantna struja ili energija u književnosti tih šezdesetih godina 20. stoljeća jest bila *litterature engagee*, kojoj usuprot je Dragojević napisao „U srcu ljeta“ – priče koje stoluju u drugoj energiji iz tih godina zvanog *litterature pure*.

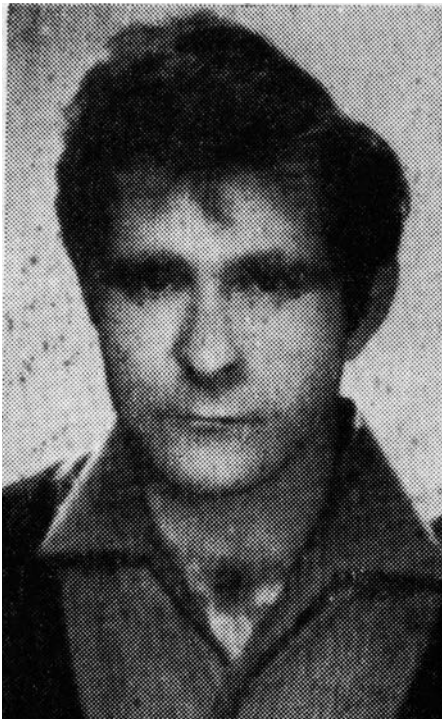
Čitam i da je njegova pripovjedna proza hermetičkih i simboličnih struktura. Drukčije dakako nije ni moglo biti jer Ivan Dragojević je hermetično zatvoren čovjek, dosljedan svojim razmišljanjima i uvjerenjima koje nije niti pokušavao približiti ili

Ivan Dragojević je hermetično zatvoren čovjek, dosljedan svojim razmišljanjima i uvjerenjima koje nije niti pokušavao približiti... i jamačno preponosan da bi nekoga ondašnjeg, pametnog i sposobnog moćnika molio za pomoć, nekoga tko bi shvatio vrijednost Dragojevićevih crnih bisera za našu insularnu prozu... Ili je Ivan bio sam na svijetu?, potpuno sam?

prilagoditi mozgu političkog sustava jer je s njim u tragičnom sukobu, i jamačno preponosan da bi nekoga ondašnjeg, pametnog i sposobnog moćnika

molio za pomoć, nekoga tko bi shvatio vrijednost Dragojevićevih crnih bisera za našu insularnu prozu, tko bi mogao umilostiviti našeg poglavicu i sačuvati Ivana na našoj kulturnoj i životnoj pozornici... kao što je to učinio Krleža u slučaju Šegedin? Ili je Ivan bio sam na svijetu?, potpuno sam?, nije imao osobu koja ga je voljela?, cijenila?, znala koliko vrijedi?, razumjela?, bila mu utočištem? Ili neki svoj ideal?, svoga Boga?, nije čitao evanđelja?, pokušao uteći vjerskim ritualima kao i mnoge osobe u nevolji?, uteći religiji kao poštapalici koja sve rješava?, približiti se Isusu?, razgovarati s njim, sresti Isusa u Sakramentima? Naravno da nije!, viču mi požutjele stranice, tog čovjeka možeš zamisliti kao ateista, agnostika, cinika, čovjeka koji misli svojom glavom i nikakvu mu dogmu ili autoritet ne možeš nametnuti, ali ne i kao vjernika, makar ne onoga koji prakticira vjeru, ne kao ovcu, jer onaj stari, škrti pop ti bez plaće ni tamjana ne bi dao, čak mu je i lice bilo tvrdo od škrtosti... I uskrsnuće je čista halucinacija jer ...laž je da mrtvi ustaju. Tišina je ovdje upravo onakva kakvu je zamišljamo i ničeg tu nema osim zelene trave i bijelih grobnih ploča koje se u ovoj mrkloj noći bijele poput velova koji izlaze iz zemlje" (Ubila ga sreća).

Sadržaj	
U srcu ljeta	7
Zid	23
Duh moga oca	33
Kako ćeš tako bezruk	45
Andeo bez krila	55
Žed	63
Dno	73
Jure Mudrijaš	79
Plać u zoru	87
Ubila ga sreća	95
Zmijske naseobine	107
Žena u pepelu	115
Samci	129
Bit ćeš ružni mrtvac	139
Ljubi Boga i motiku	151
Otjecanje	173
Bilješka o piscu	185

Ili Ivan ni sam sebe nije volio, cijenio, razumio?, nije umio iskoristiti moć pera koja piscu, pjesniku omogućuje učiniti SVE ljepšim nego što jest i tako stvoriti jedan svoj prihvatljiviji svijet?, ili – kao što reče Goethe – izgladiti male zadjevica i pomiriti nas sa svijetom i s našim životima?; a možda to Ivan nije htio?!... odgovore nikad neću doznati jer ih valjda nitko živ ne zna!), pitat ću se... možda i jest molio ali nitko ga nije čuo?, ili je odbijen?, možda!, možda?, možda. Tko zna?

U srcu ljeta potpuno sam potonula u priču Ivana Dragojevića, u usamljenost, gramzivost, tradicionalizam, trudbenički rad kao jedinu vrijednost, rad do iscrpljivanja i do smrti, opsjednutost metrima kvadratnim kuće i dvora, posjedovanjem, vlasništvom, opsjednutost je to koja vodi u nesnošljivost i ludilo i koja je i dandanas tu, među nama, i ja joj se volim nesmiljeno narugati, karikirati je premda me ubija. Dragojević dakako nudi i potonuće u more, u prozirno more koje mami u pustolovinu otkrivanja njegovih dubina, namećući pitanja: što je tamo dolje? mrak? plava čarolija? mir? neki ljepši svjetovi?...

I vjerujem da se je Dragojević jako želio naći u dubinama, morskim dakako. Ne bih se bila nimalo iznenadila da je poput M. Vanke nestao na moru

ili u moru. Ovako mi ostaje čitati zapis o njegovu traganju za smrću kao izbavljenjem, o njegovu nesnalaženju u dubinama ljudskim, na samim dnima. A na njima, ljudskim dnima jako je mračno, ubojito samotno. Crno. Dovoljno crno da požmari i moje jedro sunce jednog mjeseca srpnja, koje onda više nije zlatno sunce, samo ga djeca još

Ono što čitam sasvim mi je dovoljno, i ovako mi se je teško iznova pridignuti, izdignuti nad tugom i oniričnom tminom njegovih priča... U SRCU LJETA se dogodilo, grubo nasrnuvši na moje dozivanje Atlantide, suprotstavljajući se mojoj islomaniji, idiličnosti i ljepoti i radosti življenja na ovom čarobnom komadiću kopna okruženom morem.

bojaju žuto, žuto nosi svjetlost sa sobom; sad je ono srebrno i mogu nesmetano gledati u njegov disk, srebrno krije tminu u sebi, tako sam eto dobila mračno sunce. Dakako da grije to sunce, još uvijek grije ali sve je drukčije i nema više svjetline ni zlata...

Ne znam je li Ivan Dragojević skončao u morskim dubinama, ili ga je ubila crnoća ljudskih dubina, možda i vlastite dubine, znam samo da ga nije ubila sreća, kao što nije ni njegovog Juru...

I znam da me čitanje i čitanje i čitanje Ivana Dragojevića odvodi na neko dno, nikako da ga pročitam, sveudilj ga samo čitam, istinitog i prirodnog čitam, čitam zatvorena u njegovu hermetičnost i oniričnost upravo na tom dnu, bez želje za čitanjem ostalih njegovih djela (u kojima se na svoju štetu okrenuo *litteraturi engagee*?, što jamačno iziskuje idejnost, zauzimanje stava, političnost, izvještačenost...); ne želim više saznati ni podatke iz njegova života koje bi možda dalo odgovore na neka moja pitanja i zapitanosti ali

bi me odvuklo još dublje. Zato hvala Jeleni što je odšutjela moj poziv da razgovaramo o njezinu ocu, ono što čitam sasvim mi je dovoljno, i ovako mi se je teško iznova pridignuti, izdignuti nad tugom i oniričnom tminom njegovih priča, uspraviti se i kročiti „svjetlijom stranom ulice“ koju vazda izaberem, živjeti kao da se ništa nije dogodilo. Jer jest se dogodilo, tu – u mojoj blizini, na mom otoku, a bili smo dijelom i suvremenici i hodali smo istom ulicom premda na dvije suprotne strane, *U SRCU LJETA* se dogodilo, grubo nasrnuvši na moje dozivanje Atlantide, suprotstavljajući se mojoj islomaniji, idiličnosti i ljepoti i radosti življenja na ovom čarobnom komadiću kopna okruženom morem.

Atlantida je vjerojatno samo fikcija!, opomenuo me ovih dana jedan Velolučanin, i Dragojević ima pravo: nije prirodno živjeti na ovom kamenu na kojemu nema ničega, surovo je... ali mi (je li rekao jadnici?) koji nemamo kamo, moramo biti tu... Tako nekako.